

KIRGIZİSTAN'DA YAŞAYAN SÜRGÜN HEMŞİNLİLER



Nilüfer DEVRİŞOVA

Stalin rejimi, 1944'te birçok topluluklar gibi Ahıska Türkleriyle beraber Hemşinlileri de bir gece içinde yurdundan yuvasından etmiştir. Türk, Kürt, Laz, Hemşin diyerek aslında hep si Türk dairesinde görüldüğü için sürülmüşlerdir. Ahıska Türkleri gibi Hemşinliler de bin bir felâketle karşılaşmışlardır.

Bizim Ahıska'nın daha önceki sayılarında sürgün edilen ve Orta Asya'da yaşayan Kürtler ve Lazlardan bahsetmiştik. Bu sayımızda ise haklarında pek fazla bilgiye rastlamadığımız sürgün Hemşinlilerden bahsedeceğiz.

Hemşinlilerin kimlikleri ve tarihi konusunda fazla bilgi olmamakla beraber, ciddi araştırma ve yazılara da pek rastlamıyoruz. Hemşinliler tarihi hâlâ tarihçilerin üzerinde düşündükleri bir konudur. Hemşinlilerin kimlikleriyle ilgili bilinen en önemli bilgi onların eski asırlarda İran sahasında yaşadıklarıdır. XVIII. Yüzyılda birçok Hemşinlinin bu bölgeyi terk ederek Hopa, Borçka ve Artvin'e yerleştikleri söylenir. XIX. Yüzyılda ise bir grup Hemşinli Acara'nın güneyine yerleşmiştir. Bu hususta en ciddi inceleme merhum Türkolog Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu'na aittir (*Eski Oğuz/Arsaklı-Part Kalıntısı Hemşinliler, Türk Folklor Araştırmaları, S. 203, Haziran 1966*).

Hemşinliler, 1944 sürgünüyle Orta Asya ülkelerine savrulmuşlardır. Bugün bu coğrafyada Ahıska Türkleri ile Hemşinliler, aynı kaderi paylaşan sürgün topluluklar olarak yaşamaktadırlar. Sürgün Hemşinlilerin en fazla yaşadığı yer Kırgızistan'ın güney bölgesidir. Buralarda Ahıskalılarından ayrı ve dağınık bir şekilde yaşamaktadırlar. Hemşinliler, yaşadıkları bölge olarak Ahıskalı Türklerden biraz uzak ve yerli hakla iç içe olmalarından dolayı eski örf ve adetleri hayli zayıflamıştır.

Hemşinliler, Ahıskalılarla iç içe yaşamaları da kendilerini Türk dairesi içerisinde görüyorlar. Hayat tarzı ve kültür bakımından Ahıskalı Türkleri hatırlatırlar. Fakat eskiye nispeten bazı

farklılıklar ve kaymalar gözükmemektedir. Anadolu Türkçesiyle konuşmalarına rağmen kendi dilleri olan Hemşin dilini de bilmektedirler. Hemşinlilerin sayıları ve yaşadıkları bölgelerle ilgili net bir bilgi yoktur. Sürgünden sonra bazı Hemşinliler kendi imkânlarıyla vatan dedikleri Türkiye ve güney Acara'ya göç etmişlerdir.

Sürgün Hemşinlileri daha yakından tanıyabilmek için Kırgızistan'ın Celalabat bölgesinde yaşayan Hanife Akbuyukova nine ve Zarhoşov İdris dedeyle konuştuk. Biz sorduk, onlar cevap verdi.



Hanife Nine aile fertleriyle.

Hanife nine, bize biraz kendinizden bahseder misiniz?

8 Mart 1936'da Ahıska'nın Akhalisopeli köyünde dünyaya geldim. Sürgünden yıllar önce de ailem Hopa'dan bu köye gelip yerleşmiş. Ailede on kişiydik; dört erkek ve dört kız kardeş-tik. Biz okula gidiyorduk. Ana babam da tarımla uğraşıyordu. Diğer akrabalarımız yakın köylerde yaşıyordu.

Okulunuzdan bahseder misiniz?

Köyümüzde Gürcü mektebi vardı. Okul çok küçük olmasına rağmen öğrencileri çoktu. Türk, Kürt, Gürcü ve Ermenilerle beraber aynı sınıfta okuyorduk. Bu milletlerle biz küçük sınıflar arasında bir anlaşmazlık yoktu. Hepimiz birbirimizi

Türk olarak biliyorduk. Gürcüler ve Ermeniler bizlere Türk diyordu. Türklerle ve Kürtlerle aramızda bir fark görmüyordu. Okuldaki bütün derslerimiz Gürcüceydi, öğretmenlerimiz de ya Gürcü ya da Ermeniydi. Okulda ancak birinci sınıfı okuyabildim. Sürgünden önce çok zor zamanlar geçirdik. Genç nüfusun çoğu ya savaşta ya da demiryolu çalışmasında olduğu için geçim şartları çok kötüydü. Bu sebeple ağabeylerim ailemizi geçindirmek için okulu bırakmak zorunda kaldı. Durum böyle olunca okullardaki öğrenci sayısı azalmıştı.

Ahıska'daki hayat nasıldı?

Sürgün edildiğim zaman daha sekiz yaşında, hayatı yeni tanımaya çalışan bir kızdım. Köyümüz yemyeşil ağaçlarla, tarlalarla ve bahçelerle çevrili küçük bir yerdi. Her ailenin olduğu gibi bizim de tarlamız vardı; geçimimizi oradan sağlardık. Ağabeylerim ve kız kardeşlerimle beraber okuldan kalan zamanı tarlada ailemize yardım ederek geçirirdik. Köyümüzde her milletten insanlar vardı. Babamın anlattıklarına göre ben doğduğum tarihte Ahıska ve yakın köylerde yaşayan bütün milletler birlik ve beraberlik içerisinde yaşıyorlarmış. Fakat İkinci Dünya Savaşı döneminde Sovyet Rusya bölgede hâkimiyetini arttırınca ister istemez birbirimizden soğutulduk.

Devletle aranız nasıldı ve sizi kim olarak tanıyordu?

Sürgün öncesine kadar devletle aramız çok iyiydi. Devlet bizleri Türk olarak görürdü, biz de kendimizi Türk olarak görürdük. Sürgünden aylar önce Sovyet Rus askerleri köylerimizi kontrol etmeye başladılar. Kendilerince yanlış olarak gördükleri şeyleri devlete şikâyet etmeye başlamışlardı. Bu sebeple de devletle aramızda ufak tefek meseleler baş gösteriyordu. Sürgün başlamadan önce çok sıkı tedbirler alınıyordu. Rahatça dışarı çıkamıyorduk, camilere bile gidemiyorduk.

Hemşinliler en çok hangi köylerde yaşarlardı?

Çevre köylerimizde çok sayıda Hemşinliler yaşardı. Bunlardan en çok bilinenler Gonya, Gonlidere, Akhelisopeli ve Acara'dır. Hemşinliler genelde bu köylerde yaşarlardı. Diğer milletlerle karışık halde yaşardık hepimiz. Çevre köylerde

de en çok Acaralılar yaşardı. Hepimizin arası çok iyiydi. Bilhassa Türklerle çok yakındık. Yabancı milletlerle ilişkilerimizi iyi tutardık ama kız alıp vermeler olmazdı.

Bu kadar iyi yaşarken neden sürüldünüz? Buna sebep olarak neyi görüyorsunuz?

Sürgün, hepimizi yurdundan yuvasından etti, bin bir acılar çektirdi. Akraları, kardeşleri birbirinden ayırdı. Devletle, yerli haklarla iyi geçinirken böyle felâkete şahit olmak hepimizi yıktı. Eğer bunu hak edecek ya da sebep olacak bir şey yapsaydık kaderimize razı olurduk. Fakat bizim hiçbir suçumuz yoktu. Tek suçumuz Türk olmak! Türk olmak ve Türkçe konuşmak bizim için büyük suçtu. Bizim sürülmemizdeki tek gerçek budur. Yani o bölgelerdeki Türkleri kökünden yok etmek. Devlet, Türklere olan düşmanlığını açıkça göstermemek için bin bir yalan ve iftiralar uydurdu. İkinci Dünya Savaşında Alman cephesinde savaşmak için binlerce gencimiz ve yakın akrabalarımız cepheye gönderildi. Sovyet Rusya için onlar canlarıyla kanlarıyla savaştılar. Genç yiğitlerimiz cepheye savaşırken geride kalan çocuklarımız ve kadınlarımız da demiryolunda çalıştılar. Buna rağmen kimse bir şey demiyordu. Herkes bir gün bunların hepsinin biteceğine inanarak var gücüyle çalışıyordu. Oysaki bitmedi! Her şeyin biteceğini umut ederken bizi kalbimizden vurduklar, ocağımızı söndürdüler. Biz devlet için çabalarken devlet bize bunu yaptı. Eşlerimiz, evlatlarımız savaştan dönmeden bizleri sürdüler.

Savaşa Hemşinlilerden de gidenler oldu mu?

Türk olarak saydıkları herkesi sürdüler cepheye. Hemşinlilerden de gidenler çok oldu ama en çok Türklere gitmişti. Savaşa gidenlerin çoğu vefat etti, sağ kalanlar ise sürgün edildiğimiz Orta Asya'da arayıp buldular bizi.

İlk nereye sürüldünüz ve durumunuz nasıldı?

Özbekistan'ın Begabad iline sürüldük. Bu dönemlerde çok zorluklarla karşılaştık. Herkes açlık ve sefalet içerisinde yaşıyordu. Soğuk kış gününde başımızı sokacağımız evimiz bile yoktu. Özbekler bize sahip çıktı, yardım ettiler. Çoğu insan açlıktan ve hastalıktan öldü. Sürgünde akrabalar birbirinden ayrılmıştı. Herkes başka yerlerdeydi. Birbirimizi ziyaret etmemize bile izin verilmiyordu. Yaşadığımız yerlerden

başka köylere gidemiyorduk. Daha sonra 1954'te Akbuyukov Servetle evlendim ve birkaç sene sonra da Kırgızistan'a göç ettik. Ev bark edinmemiz hiç kolay olmadı ama her şeye rağmen ayakta kalabilmeyi başardık.

Sürgünde Hemşinliler nereye sürüldü?

Ahıska Türkleriyle birlikte bizleri de Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'a sürdüler. Fergana olayları sonrasında da buradaki Hemşinliler Rusya ve Kırgızistan'a göç ettiler. Daha sonra kendi imkânlarıyla Türkiye'deki Hemşin köylerine gidenler oldu. Genellikle hepimiz dağınık vaziyette yaşamaktayız. Akraba olarak birbirlerimize yakınız ve sık sık akrabaları ziyaret ederiz.

Yaşadığınız ülkeden memnun musunuz?

Orta Asya halkından çok memnunum; zor zamanlarımızda bizlere kapılarını açtılar ve yardımcı oldular. Yaşadığımız ülke Kırgızistan'dan memnunum ama ekonomik açıdan zorluk çekiyoruz. Maddî sıkıntılarımız var...

Ailenizden bahseder misiniz?

Çok büyük ve geniş bir aileyiz. Sürgünden sonra herkes aile, çocuk, torun sahibi olana kadar çok zorluklar çekti. Biz de eşimle çok zorlandık ayağa kalkana kadar. Allah'a şükür çocuklarımızın hepsini evli barklı ettik; 22 torunum ve 15 torun çocukları var. Hepsi yanımda olmasalar da arada sırada görüşme imkânımız oluyor. Ne yazık ki eşim üç sene önce vefat etti.

Siz kendinizi nasıl tarif ediyorsunuz?

Bizler kendimizi Türk olarak görüyoruz. Güney Kafkasya'ya yerleşmeden önce Türkiye'de yaşıyorduk, vatanımız da orası bizim. Türkiye'nin doğusunda Hemşin köyleri var; orası bizim vatanımızdır. Bizler oralarda yaşadığımız için bize Hemşin Türkleri diyorlar. Bizim Ahıskalı Türklerden hiçbir farkımız yok. Hayat tarzımız, örf âdetlerimiz Ahıska Türkleriyle aynı. Aynı zamanda bizler Müslüman'ız. Ramazanda oruç tutarız ve beş vakit namaz kılarız. İmkânı olanlar da Hacca gider. Allah nasip ederse bu sene ben de gitmeyi düşünüyorum.

Türkiye hakkında ne düşünüyorsunuz?

Türkiye büyük devlettir. Orası bizim vatanımız. Biz Türkiye'yi çok seviyoruz. Her zaman

Türkiye'yi destekliyoruz. Bilhassa Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ı çok seviyoruz. Türkiye gibi hoşgörülü ve yardımsever bir devlet yoktur.

Vatana dönmeyi düşünüyor musunuz?

Vatana dönmeyi çok istiyoruz ama buna imkânımız el vermiyor. Eğer imkânımız olursa bugünden dönerim. Fakat şimdilik buna durumumuz uymuyor. Akrabalarımızdan vatana gidenler oldu. Çoğu şimdi Artvin ve Ardanuç'ta yaşıyor.



İdris Dede ailesiyle.

Hanife nineden sonra sohbetimizi Zarhoşov İdris dedeyle devam ettiriyoruz. İşte İdris dedenin söyledikleri:

Ben 1941'de Batum'da dünyaya geldim. Sürgün edildiğim zaman daha üç yaşındaydım. Bundan dolayı Ahıska'yla ilgili fazla bir şey hatırlamıyorum. Ama ailem Ahıska'dan çok bahse derdi. Onlar o kadar çok anlatırlardı ki yaşadığımız yeri ben de unutmadım. İki ağabeyim ve bir ablam var. Onlar Gürcü mektebinde okudular. Sürgünde Özbekistan'a yerleştirildik. Oradan da Kırgızistan'a göç ettik. Üç oğlum ve yedi torunum var. Eşim Zarhoşova Nazife, 1944'te sürgünden birkaç hafta önce Ahıska'da dünyaya geldi. Ufak tefek sıkıntılarımız olsa da yaşadığımız yerden memnunuz. Yerli halkla iyi geçiniyoruz, bizleri de kendilerinden biri olarak görüyorlar. Düğünleri, toplantıları hep beraber yapıyoruz. Bizler de Türk'üz ve Müslüman'ız. Kültürümüz, örf ve âdetlerimiz aynı Ahıska Türkleri gibidir. Düğünleri, sünnetleri Türkler gibi yapıyoruz ve bayramları onlar gibi geçiriyoruz. Türkiye de bizim vatanımızdır. Türkiye'yi çok seviyoruz ve her zaman destekliyoruz.